

## A magyarság „Láthatatlan Szellemi Múzeuma”

Először 1995. december 21-én adták át ünnepélyesen a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében a Magyar Örökség Díjat. A most megjelent igen szép kötet (nem véletlenül olyigen szép, tipográfiai terveit a közelmúltban elhunyt Szántó Tibor, maga is Magyar Örökség-díjas készítette) az első öt évben díjazottakat mutatja be, közölve a díjátadásakor elhangzott laudációkat, valamint a díjazott rövid-tömör, lexikális „jellemzését”. Amikor a Magyarország Alapítvány nyilvánosságra hozta (1995 decemberében) a díj alapításának tényét, egyúttal körvonalazta azt is, mi a Magyar Örökség Díj „értelme”, miben látják annak jelentőségét, funkcióját. Ez a szövegrész így hangzik: „Tapasztalataink szerint az utolsó ötven év magyar történelme és benne a társadalmi–tudományos–kulturális múltunk igaztalan, torz módon jelenik meg a közvélemény előtt, és sok esetben a negatív történések túlsúlya érzékelhető. Szükséges tehát megnevezni azokat az építő személyiségeket, erőfeszítéseket, felemelő tényeket, amelyek kiegyenlítik a hamis arányokat, illetve akik létükkel és személyes teljesítményükkel valóságos egyensúlyt teremtenek. Ettől reméljük, hogy a pozitív események közé emelkednek a magyar önazonosság-tudat szempontjából meghatározóan fontos tények, melyek unokáink számára is példát jelenthetnek”. E sorok, a maguk igen pontos megfogalmazásával, arról vallanak, hogy valami igen érdekes, új és eredeti díjról van itt szó. Nem valamiféle civil Kossuth- vagy Széchenyi-díjról, nem valami „ellen-díjról”, nem valamely kisebb közösség, szervezet, tömörülés (netán klikk), korporáció vagy szakma „különdíjáról”, nem pontosan meghatározott (minden meghatározás negáció – tudjuk Spinozától) feladat leküzdéséért, teljesítéséért adandó jutalomról, nem ..., s hosszan sorolhatnánk még, mi mindenről nincs szó ezzel a díjjal kapcsolatban. Hanem valami olyasmiről, aminek kedvéért ókori és mai nemzetek is Pantheont állítottak, a közösség, a nemzet identitását, azonosságát, önazonosságát biztosító tettek és teljesítmények, személyek és „csapatok” felmutatásáról. A díj nem jár pénzjutalommal. Egyáltalán semmilyen jutalommal nem jár. A díjat adományozók a díjazottat egyszerűen bejegyzik a Magyarok Aranykönyvébe, vagyis belekerül a magyarság „Láthatatlan Szellemi Múzeumába”, hogy tanúskodjon erről az identitásról, a példaadások nyelvén. A díjra, díjazottra mindenki (minden magyar állampolgár) javaslatot tehet (és – úgy tűnik – javaslatokban nem szűkölködik a kuratórium és a Bíráló Bizottság, amely zárt ülésen, titkos szavazással dönt az évente négy alkalommal, a napfordulók idején átadásra kerülő díjak adományozottjairól). A díj – meghatározott törekvése ez a kuratóriumnak és a Bíráló Bizottság tagjainak – autonóm jellegű, civil természetű, a mindenkori vezetéstől, pártoktól és érdekcsoportoktól távolságot tartó. A garancia erre – természetesen – az eredmény, amelyet a most megjelent, az első öt év díjazottjait bemutató kötet tesz, tehet mindenki számára közszemlére.

A több mint félezer oldalas kiadvány a belelapozót mindenekelőtt tágasságával bővílheti el. Világnevek és soha nem hallottak egyaránt szép számmal találhatók benne. Annak nyoma sincs, hogy esetleg valamilyen rehabilitációs szándék dik-tálta volna őket, hisz tanszékvezető egyetemi tanárok, akadémikusok, a legnagyobb állami díjakkal kitüntetettek éppúgy találhatók köztük, mint valóban elnyomottak, elhallgatottak, üldözöttek. Élők csakúgy, mint holtak (sajnosan természetes, hogy nem egy díjazott azóta hunyt el, hogy átvehette díját), férfiak csakúgy mint nők, tudósok, művészek, írók is, de humoristák, sportolók, sofőrök, a könnyű műfaj képviselői (stb.) is, népszerűek és népszerűtlenek, hősök és mártírok, valamint csendben és nyugodtan munkálkodók; intézmények is, közösségek is, sőt műalkotások (kollektív produkciók) is stb.

Különös érdekességet, eredetiséget biztosít a díjnak, hogy *nem* (az esetek túlnyomó többségében *nem*) életművet, *nem* oeuvre-t, *nem* valami általában vett „nagyságot” ismer el, állít közszemlére. Egyes tett, egyedi teljesítmény, egy életműnek egy oldala, egy aspektusa, egy kiemelkedően fontosnak tűnő vonása kapja a díjat. A szinte minden esetben azonos indoklás-meghatározás szerint: XY-nak ez és ez a műve, tette, hozzádoka (stb.) Magyar Örökség. Leltár is így a kötet, a magyar örökség készülő, mert hisz korántsem befejezett tárháza. Kincsek számbavétele, enumerációja, rögzítője. És mennyi minden tartozik ehhez az örökséghez. Káprázatosan gazdag az. Csak épp szemelgetve: Magyar Örökség Nemeskürty István történetirői és tanári munkássága (figyeljünk: *nem* irodalomtörténet-írói, filmesztétikai, stúdióvezetői stb. ténykedése, *nem*...), a háborús borzalmakat megejtő szeretettel feloldó film, a Valahol Európában, Neumann János számítógépes „tárolt program elve”, Tókécs László tevékenysége a sorsfordító 1989-es évben, Balczó András három olimpiai és tíz világbajnoksága, valamint kivételes emberi helytállása, a Száztagú Cigányzenekar világhíre, a Debreceni Református Kollégium Kántusának a nemzeti kultúra és a protestáns egyházzene 1739 óta megszakítás nélkül történő szolgálata, Tempfli József római katolikus megyéspüspöknek az erdélyi magyarság ökumenikus lelkiületének ápolásában kifejtett munkássága, a Magyar Nemzet napilap és főszerkesztője, Pethő Tibor következetes és pártatlan igazmondása, Mansfeld Péter nehéz időkben bizonyított győzni akarása, Karácsony Sándor lélekébresztő pedagógiai munkássága, Berlász Jenő könyvtáros jobbagyságtörténeti és könyvtártörténeti munkássága, Csizmazia Darab Józsefnek magyar szőlőkultúra megmentéséért folytatott küzdelme, Sik Sándor munkásságában a keresztény és nemzeti értékek összekapcsolása, stb., stb., stb.

A Magyar Örökség tehát, mint a meghatározásból jól látható, *nem* egy-egy életmű a maga totalitásában, bizonyítanál azért sem, mert az néha (sokszor) épp totalitásában *nem* feltétlenül Örökség a szónak ebben az (emelt) értelmében. Sik Sándor például *nem* mint költő, *nem* mint irodalomtörténész, *nem* mint egyházi szónok *nem* került, *nem* is kerülhetett (volna) be a pantheonba, legalábbis *nem* a sor elején, hisz minden költői, irodalomtörténészi, szónoki jelessége ellenére *nem* tartozik a legnagyobbak közé. Ám mint a keresztény és nemzeti értékek összekapcsolója, mint ez összekapcsolás jegyében következetesen alkotó bizonyítanál ott, pontosabban itt, a díjazottak, a könyv hőseinek sorában van a helye. És így a többieknél is, konzekvensen, finom mérlegeléssel, lényegretörően. (Még ha persze néha vitatkoznánk is egy-egy aspektuskijelöléssel, megfogalmazással, értékeléssel.)

A kötet az adományozások sorrendjében tartalmazza a díjazottak megjelölését, a róluk elhangzott laudációkat és a lexikális bemutatásokat. A lényeg természetesen a laudáció. Kit-kit munkásságának, munkássága kiemelt oldalának legjobb (egyik legjobb) ismerője, értője, sokszor a róla szóló irodalom kiemelkedő szerzője laudált. A laudátorok közt vannak tudósok (akadémikusok, professzorok), művészek (néha maguk is díjazottak), politikusok, tanárok, püspökök és – persze – könyvtárosok is. Nem csoda hát, ha a laudációk nem egyszerűen ünnepi szónoklatok, szárnyas szavú főhajtások, hanem – ragyogó esszék, amelyek csakúgy tündökölnék (szép)irodalmi megformáltságukkal, mint mélyenszántó, tudományos–szakmai értelmezéseikkel, értékelésükkel, az adott aspektus, jellemző vonás, Magyar Örökségre jogosító produkció – sokszor először történő – sokoldalú bemutatásával. Nem egy a díjazottak közt a kötetben kapta meg eleddig legjobb jellemzését, szellemi portréjának leghűbb írásbefoglalását.

A kötet – tán láthatóvá vált ez már az eddig elmondottakból – adattár is, forrásmunka is, kézikönyv is, történelmi, művelődés- és szellemtörténeti esszéfűzér is. Mindenekelőtt azonban sokak, elsősorban talán érett fiatalok kezébe való olvasni- és lapozgatnivaló. Schopenhauer mondotta volt – pedig sem rosszindulat, sem tájékozatlanság nemigen mondhatja őt lelkesülésre kiváltképp hajlamos elemének, kedélynek –, hogy ha Plutharkhoszban lapoz, úgy érzi, szárnyai nőnek. Nos, szárnynövesztésre, a nagy példákra való felgyűlésre, lelkesültségre e kötet is kiváltképp alkalmas, jóllehet szerzőitől idegen az üres retorika, sőt a *csak* didaktikus szándék is. De – könyvtárosokhoz szólok – érdemes talán beszerezni e művet azért is, mert folytatásai fognak következni, jó sok idő (valószínűleg öt év) elteltével, amikor az előzmény, ez a kötet már beszerzhetetlenné fog válni. A Bíráló Bizottság ugyanis – alapszabálya szerint – 2015. december 31-éig befejezi munkáját, és feloszlatja magát. Más statútumokkal ugyan, de 2016. január 1-je után is odaitélhető lesz azonban a Magyar Örökség Díj. De hát 2015-ig is tenger idő van még. (VK)

(A kiadvány, Magyar Örökség. Laudációk könyve 1995–2000. Magyarországért Alapítvány, Bp. 2001. első, igen kis példányszámú kiadása már elfogyott. A második kiadás a Könyvtárellátónál megrendelhető.)

## Egy kicsiny falu iskolatörténete

Dáka kicsiny, Veszprém megyei, Bakony-aljai falucska, Lakóinak száma 1970-ben 731 volt, ám múltja – minden túlzás nélkül – hatalmasnak mondható. 1320-ban már említik a források Dáka község nevét (és a papját is), templomáról 1329-ből van adat, majd ezek megsűrűsödnek, és jóllehet a falu mindenkor kicsiny volt (1488-ban mindössze 15 porta volt a községben, 1565-ben 8 ház adózott a töröknek, a török kiűzése után mindösszesen 5 család lakott benne, ugyanennyiről szólnak a kútfők későbből is, de e kevesen is „fedéllel látják el a templomot” 1697-ben), iskolatörténete 1732-ig nyúlik vissza – dokumentálhatóan, az első ta-

nító ugyanis 1732-től 1774-ig tanított a községben. Ennek a falucskának az iskolatörténetét írta meg Dáka szülöttje, a könyvtáros körökben oly régóta és jól ismert *Tóth Dezső*. Könyve – vagy inkább karcsú füzet (kilencvenhat oldal mindösszesen) – a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség *Örökségünk Számbavétele* című helytörténeti pályázatán (1999–2000) a helytörténet kategóriában az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum különdíját nyerte el. Méltán. A maga módján és a maga műfajában igazi remekmű ez a kis könyv, ez az igénytelennek látszó írás. Olvasmánynak is érdekes (és nemcsak az iskolatörténet vagy Dáka iránt intenzívebben, mélyebben érdeklődők számára), módszertani tanulságai azonban szinte felbecsülhetetlenek, pedig a szerző éppen nem kerit nagy feketét a dolognak. Nem szól előljáróban sem célkitűzéseiről, választott módszereiről, metodikai nehézségeiről vagy rafinériákról, nem méltatja saját magát és munkáját, nem szól annak nehézségeiről és e nehézségek megoldásának módszereiről stb. Egyszerűen (!) adja magát, elbeszéli Dáka iskolatörténetét. Az eredmény felől nézve ez persze valóban roppant egyszerű. Ám aki próbálkozott ilyesmivel, vagy tanúja lehetett mások próbálkozásainak, jelesen tudhatja, hogy a szinte megoldhatatlan feladatok sokaságával jár az ilyesmi. Tóth Dezső ugyanis nem a könnyebbik végén fogta meg a dolgot. Nem a nagy összefoglalókból ismert adatokat gyűjtötte egybe és látta el kísérőszöveggel, nem az egyetemes magyar oktatás- és iskolatörténet mintegy kanonizált tényeit „zenésítette meg”, bontotta a tárgyul vett községre. Nem. Ő alulról kezdett építkezni, és nem nyugodott addig, míg mindenről nem jutott hiteles, felmutatható, állításait igazoló forrásokhoz (levéltári adatok, iskolaszéki jelentések, tanfelügyelői beszámolók, egyházi és világi hatóságok irományai, a tanítók, iskolaigazgatók fennmaradt életrajzi és egyéb adatai, kronológiai stb.). Így azután – úgy látszik – mindent sikerült kinyomoznia. A nyomozás izgalmaiban azonban elrejtí az olvasó elől (végül is nem kimit ír), szinte klasszikusnak nevezhető nyugalommal *csak az eredményeket* (és persze az őket igazoló kútfőket) mutatja be. Ami a legimponálóbb a könyvben, az anyagának komplexitése, lehető teljessége. 1732-től *minden* tanító nevét, működési idejét, ténykedésének „visszhangját” ismeri és tudatja olvasóival Tóth Dezső, de tudja persze azt is, kikből (hány családból, milyen vallásúakból, milyen anyagi háttérrel bírókról stb.) verbuvalódtak a tanulók, mit tanítottak nekik a tanítók, az újabb időkből (igazán élesben a múlt század elejétől) azt is, mire vitték azután e tanulók „könyvvel, tudománnyal”, és így felrajzolódik – néha az lehet az ember érzése, hogy szinte a szerző akarata ellenére – Dáka több évszázados múltja, e múlt mindennapjai is. Azért szinte a szerző szándéka ellenére, mert Tóth Dezső – lehet ez is módszertani tanulság – éppen nem igyekszik állandóan túllépni választott témáján. Nem fest az iskolatörténet mögé színes-érdekes hátteret, nem igyekszik „életes”, még kevésbé szépirodalmias lenni. Ám legtemább témájából is csak úgy áradnak az általános történelmi, művelődéstörténeti, életmód- és mentalitástörténeti adalékok. Hisz egy-egy tanító életútját követve nemcsak egy-egy (összesen igen sok) egyedi-egyszeri életpálya válik láthatóvá, hanem egy egész, alig-alig ismert, Nyugaton is csak újabban kutatni kezdett szociológiai „csoporté”, a tanítóóságé. Kik voltak ők, honnan jöttek, miért maradtak a pályán, hogyan nőültek, mi lett a gyerekeikből (stb., stb.) mind-mind remekül feltérképeződik, valamint az is, hogy mi mindent „csináltak” – persze a tanításon kívül – kijeji-mijeji voltak falujuknak. (És – például – miről és hogyan leveleztek a birtokos grófi

családdal!) Tóth Dezső nem szépeleg, nem idealizál, még csak nem is szociologizál, könyvéből azonban – mondjuk Franciaországban, ahol a vidéki (Párizson kívül minden vidék arrafelé) tanítószag kutatása egyre divatosabb téma lesz – szenzációt jelentene könyve. Jó lenne, ha nálunk is azt jelentene. Ha eltanulnánk módszereit, és – rettenetes szorgalmát. (VK)

\* \* \*

A Dáka iskolatörténetét tárgyzó könyv(ecske) ismertetésén túl arra is érdemes felhívni a figyelmet, ami a mű utolsó oldalán található. A sorozatban (*Dákai füzetek*, ennek 8. darabja a most pertraktált kiadvány) eddig megjelent, valamint néhány sorozaton kívüli kötetre hívja itt fel a figyelmet a kiadó. Nos, e kötetek közt akad verseskötet is, a két világháború dákaik áldozatairól megemlékező munka is, mi azonban arra hívnánk fel a figyelmet, hogy Tóth Dezsőnek öt dákaik vonatkozású alkotása is szerepel a listán (*A Batthyány-család Dékán, Olasz menekült-tábor Dékán, Leventesors a háború végén, A dákaik Szülőföld Baráti Kör öt éve, Dáka: Batthyány-kastély*). Említettük, hogy Tóth Dezső dákaik születésű, azt is, hogy pályája – ha térben nem is, de szakma szerint annál inkább (hisz' mi köze Dákának az oktatástechnika legkorszerűbb gépeihez, koncepcióihoz!) – eltávolodott a kibocsátó fészektől. Látható azonban, hogy az idős, másutt hírt és nevet, no és persze hatalmas műveltséget szerzett Tóth Dezső nyugdíjas korára „visszatért”. Visszatért, és másutt, más területen megszerzett képességeit szülőfaluja hely- és kultúrhistoriájának feltárása érdekében kamatoztatja. Ez bizonyosan nem módszertani példa. De talán sokkal több annál. Paradigmatikus értékű emberitudoosi kiállítás. Nem Tóth Dezsőt irigyeljük érte, hanem Dákát. Bár minden nagy embert kibocsátó falucskának akadnának ilyen visszatérői. (VK)

(Tóth Dezső: Dáka iskolatörténete. Veszprém 2001. 400,— Ft. Megrendelhető a dákaik Szülőföld Baráti Körnél)